

JÁKI LÁSZLÓ: SZATHMÁRY LAJOS ÉLETÚTJA. „EGY EMBER, AKI SZÉTOSTOTTA MAGÁT.” H. N., 2018.

Tölgyesi József: „Egy ember, aki szétosztotta magát”

Az olvasó számára egy könyv szövege lehet érdekesítő, lelkileg felemelő, izgalmas, különleges, szórakoztató és még sok más jelzővel leírható, vagy akár ezek ellenkezője is. Hiszen az egyéni beállítódás meghatároz(hat)ja, hogyan viszonyulunk ahhoz, amit a szerző el-

mond nekünk. *Jáki László Szathmáry Lajos*¹ életútjáról szóló könyve egy olyan pedagógust mutat be, akinek az útját a történelem szétzaggatta, ám amit tett, azt mégis koherensnek látjuk.

Szathmáry Lajos – neveltetéséből is adódóan – mindig meg tudta őrizni a személyiségét jellemező belső, meghitt, munkára ösztönző békét önmaga és nem kevésbé a környezete, munkatársai számára.

Számos fontos életrajzi könyv készült a 20. század jeles pedagógusairól, akik – még ha különböző státuszinteken is – helytállással az örök tanítót szimbolizálták. Nem hősök voltak, hanem a pedagógia, az embernevelés elkötelezett személyiségei, akik megküzdöttek azokért az értékekért, amelyek nélkül nincs személyiség, nincs értékes emberi közösség, nincs fejlődő társadalom.

Az életrajzi könyvek szövege általában erős narrációra épül: miközben az életút történéseit bemutatja, s így emléket állít a visszaemlékezés hőségének (tanulmányként és köszönetképpen), a mű szerzője megismerteti velünk az általa legfontosabbnak vélt adatokat, történéseket, és azt a mikro- és mezotársadalmi környezetet, amely a fókuszban álló életútban meghatározó volt.

Jáki László könyve nem ezt a szokványos

szerkezetet követi: a szerző rövidebb-hosszabb szövegeit Szathmáry és mások visszaemlékezései, különböző információközlések, a vele kapcsolatban lévők rövid életrajzai, egyéb életrajzi utalások, kisebb-nagyobb idézetek, magyarázatok alkotják – de a különböző szövegek, szövegrészek az érthetőséget erősítve simulnak egymáshoz, s ez kellemesen gördülékennyé teszi az olvasást. Jáki igazán értője az ilyen textusok létrehozásának: más munkáiban is tapasztalható, hogy elvonatkoztat a hagyományos életútleírásoktól, a kronológia szerinti haladás mégis lineárisan vezet végig az olvasót egy történeten – ahogy itt Szathmáry

a különböző szövegek, szövegrészek az érthetőséget erősítve simulnak egymáshoz

¹ Szathmáry Lajos (1903, Budapest – 1994, Budapest). Fő műve a Budapesten, 1947-ben megjelent *A szabadművelődés kézikönyve* (társ szerző: Kövendi Dénes; az Országos Szabdművelődési Tanács kiadása). Írásából válogat a tanítványai által Hódmezővásárhelyen, 1986-ban kiadott kötet, a *Nevelés és műveltség* (szerkesztők: dr. Dömötör János, Szemenyei Sarolta és Imolya Imre; kiadó: Hódmezővásárhelyi Városi Tanács – Hódmezővásárhelyi Bethlen Gábor Gimnázium).

nem mindennapi életútjának eseményein. A kötetben nincs tartalomjegyzék (s már itt megjegyezzük: lábjegyzetek sem), így az olvasónak lapról lapra kell megkeresnie az öt legjobban érdeklő életkori szakaszok történéseit. (A lábjegyzeteket pótolja az idézetek némelyikének bibliográfiái adatlása.)

A szerző, mintegy szabadkozva, ezzel a külön oldalon közölt ajánlással indítja a kötetet: „Írásunkban Szathmáry Lajosnak, a Tanár úrnak, Lajos bácsinak életútját, munkásságát kívánjuk bemutatni. Ezekből kellene személyiségét, az egész embert megjeleníteni, de erre az összegzésre félve vállalkoztunk, életének, pedagógiájának a felkészültségen kívül csak egyetlen mozgatója, a hitén alapuló, mindent átjáró szeretet volt.”

Szathmáry jellemét, gondolkodásmódját, életútjának indulását a családi környezet határozta meg: szülei iparos családból származtak, édesapja nyomdász volt. Ennek ellenére, vagy éppen ezért, a munkásműveltségnek azt a fokát érte el, hogy felismerte: a fiának tanulnia kell, még hozzá magasabb iskolai szinteken. Gimnáziumba járatta, ahol olyan tanároktól tanulhatott, akik később a példaképei lettek. Ebben a részben az olvasmányos elbeszélő szöveg mellett a közbevetett idézetek, hivatkozásrészletek köthetik le a figyelmet, amelyek konkrét és ezáltal hitesebbé teszik a bemutatott életútszakasz eseményeit (többek között diáktársa volt *Illyés Gyula*, *Németh László*, tanára pedig *Babits Mihály*, illetve tanárjelöltként meghatározó lett számára *Karácsony Sándor* szociális érzékenysége).

Három munkahely három református tanintézményben: Sárospatak, Hódmezővásárhely, Pápa. Sárospataki tanári

alkalmazásának első napja azonnal döntő hatású lett számára, ugyanis amikor ott álláshelyet keresett magának, az udvaron az igazgatóval az alábbi párbeszéd zajlott le: „Milyen vallású, öcsémuram? – Református vagyok. – Nőtlen? – Nőtlen vagyok. – No, akkor menjen be öcsémuram a harmadik bé-be. Helyettesítsen gyorsan egy matematikaórát!” A következő órán földrajzot kellett tanítania, pedig ő latin–görög szakos végzettséggel rendelkezett.

S amikor mondta, hogy ő csak érdeklődni jött és még csak egy táskát sem hozott magával, az igazgató, a későbbi előljárója így válaszolt: „Sebaj, öcsém, holnapig kihúzza így is, holnap hazautazhat a betyárbútorért, úgys

szombat lesz. De hétfőn reggel a gyorsal itt legyen ám!” (14. o.)

Tanársága korai időszakában is folyamatosan tanult, főképpen informálisan, tanártársaitól, a közéletben részt vállaló íróktól, költőktől, falukutatóktól, s nem kevésbé a pedagógiai szakirodalomból. Tíz évig tanított Hódmezővásárhelyen – Ady szavaival a „paraszt Párizsban” –, ahol a kulturális közélet megerősítette abban, hogy a tanári hivatás nem lehet egysíkú: kell hozzá a széles körű kitekintés, az aktivitás, egy olyan szellemi légkör, amely „emberré teszi az embert”. Jáki László nagy terjedelemben írta meg Szathmárynak ezt a korszakát, amelyben nemcsak a pedagógusi munkáját mutatja be, hanem a cserkészletben, az önképzőkörben végzett tanárelnöki tevékenységét is. Titkár volt a Tornyai Társaságban, és itt, Vásárhelyen tapasztalta meg és tudatosult benne, hogy mit jelent és milyen szerepe van a falusi és a tanyai gyermekek körében a Klebelsberg által elindított tehetségmentésnek. Részt vett a helyi népfőiskola szervezésében és az

folyamatosan tanult,
főképpen informálisan,
tanártársaitól, a közéletben
részt vállaló íróktól,
költőktől, falukutatóktól

oktatásban is. Elkötelezettségét így foglalta össze: „[...] Erőm egyharmad részét [...] a tanyai parasztság felemelésére kell fordítanom. A másik harmadrésznyi erőm a gimnázium volt, a leendő értelmiség kitermelésének műhelyéé, a harmadik harmad pedig a városi értelmiség és munkásság neveléséé” (47. o.). Jáki László mindezeket számos közbevetett idézettel illusztrálja, mintegy bizonyoságául annak, hogy Szathmáry nemcsak megérezte és megértette a vásárhelyiek lelkületét, hanem otthonának is tartotta a várost.

Külön fejezet mutatja be Szathmáry közreműködését a Tanyai Tanulók Otthona megszervezésében. Ennek az volt a célja, hogy a tanyavilágban szétszórt gyermekek komfortos körülmények között tanulhassanak és felkészítsék őket a magasabb szintű iskolai oktatásra. E munkája kapcsán ismerte meg *Móricz Zsigmondot, Féja Gézát, Márton Árpád* lelkészt és számos más olyan személyiséget, akik a „vidék népe” kulturális felemeléséért küzdöttek. Jáki László igen részletes forrásfeltárással kíséri a fejezetet: számos idézettel, névközléssel és közbevetett értékeléssel mutatja be azt a szellemi küzdelmet, melyben a tanítók, gimnáziumi tanárok, kulturmunkások, illetve az újságok híradásai segítettek a mintaként létrehozott otthon munkáját. (Hasonló indíttatással, de más koncepció alapján működött a *Zilaby Lajos* nevéhez köthető Kútűnökek Iskolája.) A nevelés- és az irodalomtörténetben is kevésbé

ismert, amit Jáki László *Németh László és Szathmáry* kapcsolatának „utóéletéről” ír: az *Égető Eszter* című regényben Szilágyi tanár úr mintája Szathmáry volt.

A könyvnek ugyancsak hangsúlyos része az, amelyben a szerző Szathmáry 1945 utáni tevékenységét mutatja be, valamint elemzi pedagógiáját, és összefoglalja az életút szakmai értékeit. Szathmáry a minisztériumban osztályvezetői beosztásban a népművelési tanfolyamokkal és a népfőiskolákkal foglalkozott, majd 1949 után gimnáziumi tanár lett. Élete utolsó harmadában az érdeklődése középpontjában a

tanár személyisége, a tanári hivatás és szabadság, valamint a tanárképzés álltak.

Jáki László azt írja: „[Szathmáry] élete, munkássága nem volt

más, mint a benne lévő értékek szétszórása, átadása olyan korszakban, amikor erre csak nagyon kevesek vállalkoztak” (92. o.).

A könyv egy pedagógus életútját végigkísérve mutatja be azokat az évtizedeket, amelyek a magyar történelemben, és így a neveléstudományban és a pedagógiai praxisban is a nagy változások korszakát jelentették. Jáki László nagy érdeme, hogy követendő példaképként egy olyan tanár, szakmai közéleti személyiség munkásságát állítja a mai pedagógusnemzedék elé, aki teljesítette a felszólításba oldott madáchi gondolatot – „Mondottam, ember: küzdj és bízza bízzál”!

az *Égető Eszter* című
regényben Szilágyi tanár úr
mintája Szathmáry volt
